

צמיחתם ודעיכתם של פיגועי ההתאבדות

יורם שוייצר

הסכסוך הישראלי-פלסטיני, הנמשך כבר עשרות שנים, בא לידי ביטוי בסבבי אלימות רבים וגבה מחיר דמים משני הצדדים. בהקשר זה, לאנתפאדה השנייה¹ יש מקום מיוחד, לפחות עבור האוכלוסייה היהודית בישראל, אשר ספגה מספר הרוגים ופצועים גבוה במיוחד בתקופה קצרה יחסית.

באלימות שהפעיל הצד הפלסטיני בזמן האנתפאדה השנייה בלט במיוחד הטרור שבוצע באמצעות מחבלים מתאבדים, אשר היה הכלי האפקטיבי העיקרי בידי מתכנניו. מאז פרוץ האנתפאדה השנייה בשלהי ספטמבר 2000 עד ספטמבר 2010 בוצעו בסך הכול 146 פיגועי התאבדות, ויותר מ-389 פיגועים מסוג זה סוכלו.² אף שחלקם המספרי היחסי במכלול דפוסי הפעולה המגוונים שהשתמשו בהם הארגונים הפלסטיניים נגד ישראל לא היה גבוה, הם היו ללא ספק המרכיב המשמעותי בהרג שגרמו. כך, בעשור שחלף מאז ספטמבר 2000, 516 בני אדם מכלל 1,178 ההרוגים בתקופה זו (43.8 אחוזים) נהרגו מפיגועי ההתאבדות שבוצעו בישראל. מלבד הפגיעה בהמוני אזרחים ישראלים, ובכלל זה גם אלפי פצועים ופגועים נפשית, סייע טרור המתאבדים לארגונים הפלסטיניים להטיל את מוראם על הציבור בישראל וליצור בקרבו תחושה, ולו זמנית, של חוסר ביטחון בשווקים, בתחבורה הציבורית ובמקומות הבילוי בערי ישראל.

במאמר זה אתמקד בתיאור ובניתוח צמיחתו ודעיכתו של טרור המתאבדים במבט לאחור, כעשור לאחר פריצת האנתפאדה השנייה, תוך כדי ניסיון להציג את נקודות הראות השונות של הצדדים אשר למידת הצלחתם להשיג את יעדיהם.

יורם שוייצר הוא חוקר בכיר וראש פרויקט לוחמה בעצימות נמוכה במכון למחקרי ביטחון לאומי

פיגועי 1993-2000 – רקע לצמיחת טרור המתאבדים

זרעי טרור המתאבדים באנתפאדה השנייה טמונים בשימוש הקודם שנעשה בדפוס פעולה זה בתקופה שבין 1993 לשנת 2000. בתקופה זו – שבמוקדה עמד ניסיוןן של ישראל והרשות הפלסטינית לקיים תהליך מדיני, המוכר כתהליך אוסלו, אשר בסופו יהיה אפשר להגיע לפתרון הסכסוך ההיסטורי ביניהם שלא בדרך אלימה – ביצעו חמאס והג'האד האסלאמי, שהתנגדו לתהליך המדיני, יותר משלושים פיגועי התאבדות.

באפריל 1993, עוד לפני שנודע בציבור על הסכמי אוסלו ולפני שהגיעה הנהגת אש"ף, ובראשה ערפאת, מתונים לשטחים, פתח ארגון חמאס את סדרת פיגועי ההתאבדות, ומאוחר יותר ביצעו הוא והג'האד האסלאמי כמה ניסיונות כושלים של פיגועי התאבדות נגד חיילי צה"ל בגדה ובעזה. לאחר הטבח במערת המכפלה בידי ברוך גולדשטיין בפורים 1994 הגביר חמאס, ובעקבותיו גם הג'האד האסלאמי, את מאמציו להוציא לפועל פיגועי התאבדות כואבים בתוככי ערי ישראל. השימוש בטרור המתאבדים על ידי הארגונים הללו נועד להשיג כמה יעדים: לנקום בישראל על פגיעות יוצאות דופן בפלסטינים (הטבח במערת המכפלה, חיסול "המהנדס" – יחיא עיאש), לקזז בא-סימטריה המובנית ביניהם ולצמצם את הפער הבלתי נסבל בעיני הפלסטינים באבדות הצדדים, ולקרוא תיגר על הלגיטימיות של הרשות הפלסטינית בראשות ערפאת לבחור בדרך המשא ומתן המדיני עם ישראל ולהוכיח לציבור הפלסטיני כי דרכם – דרך המאבק המזוין – היא הדרך הנכונה והבלעדית להשגת שחרור פלסטין. בכך גם קיווה חמאס לבנות את כוחו כחלופה שלטונית ראויה לרשות. ככל שהוכיח טרור המתאבדים את יעילותו, כן הוא היה לדפוס הפעולה המועדף לתקיפת ישראל בידי הארגונים הללו גם בהמשך הדרך, בזכות היותו זול, קל יחסית לביצוע וקטלני במיוחד בתוצאותיו.

ההחלטה לצאת לפיגועי התאבדות נגד ישראל לא הייתה מובנת מאליה עבור הארגונים הפלסטיניים האסלאמיים. בראשית הדרך התקיים אצלם דיון תאולוגי הלכתי אשר ללגיטימיות של פיגועי התאבדות בשל השלילה הקטגורית באסלאם של ההתאבדות האישית (אינת'חאר), החשש מפריצת האיסור הזה על ידי התרת פיגועי ההתאבדות או ההקרבה העצמית (האיסת'שהאד), ואף עידודם.³ ויכוח תאולוגי זה ליווה גם את הפעלתם המסיבית של מתאבדים פלסטינים בימי האנתפאדה השנייה, ואף עורר פולמוס בקרב אנשי דת ברחבי העולם המוסלמי לנוכח ההתפשטות המהירה והנרחבת של טרור המתאבדים לאזורי סכסוך אחרים מחוץ לפלסטין, בייחוד לאחר פיגועי 11 בספטמבר. אף שבפועל זכו פיגועי ההתאבדות לתמיכה נרחבת, אשר התבססה על הצלחתם להכות בישראל ולגרור אבדות ניכרות בקרב אזרחיה, שהמצדדים ראו בהם חיילים לכל דבר גם ההכרת,

לדידם, להגיב על האלימות מצד ישראל נגד האזרחים הפלסטינים ולהילחם בכיבוש כדי לשחרר את האדמות האסלאמיות המקודשות תרם לתמיכה גורפת זו.⁴ פיגועי ההתאבדות שבוצעו בערי ישראל – עפולה, חדרה, תל אביב, נתניה וירושלים – בתקופת "תהליך אוסלו", ובעיקר בשנים 1994–1996, גרמו אבדות ניכרות בקרב אזרחי ישראל, והוכיחו לפלסטינים בכלל ולארגוני הטרור שביצעו אותם בפרט, כי עומד לרשותם אמצעי יעיל וקטלני המסוגל לפגוע קשה בחברה הישראלית. הצלחה זו בלטה במיוחד על רקע תחושת חוסר האונים שפשתה בקרב הפלסטינים לנוכח פערי הכוחות בין הצדדים וכן הפער חסר הפרופורציה במספר ההרוגים בשני הצדדים.

בתקופה שהיה נראה לציבור הפלסטיני כי תהליך אוסלו עשוי להשיג עבורו מדינה עצמאית, תמיכת רובו הייתה נתונה למי שהוביל אותו, ופיגועי ההתאבדות של גורמי האופוזיציה נתפסו ככאלה שהיו עלולים להכשילו, ולכן הסתייגו מהם; אולם ככל שנכזבה תוחלתם של הפלסטינים לראות במימוש תקוותם להשיג עצמאות מדינית ולהיפטר לאלתר מסממני הכיבוש הישראלי שהעיקו על חייהם, כן הבשילו בהדרגה התנאים לחידוש מעשי האלימות ולתמיכה בהתנגדות אלימה לישראל, ובכלל זה פיגועי התאבדות שהגיעו לכלל הבשלה עם פרוץ האנתפאדה השנייה.

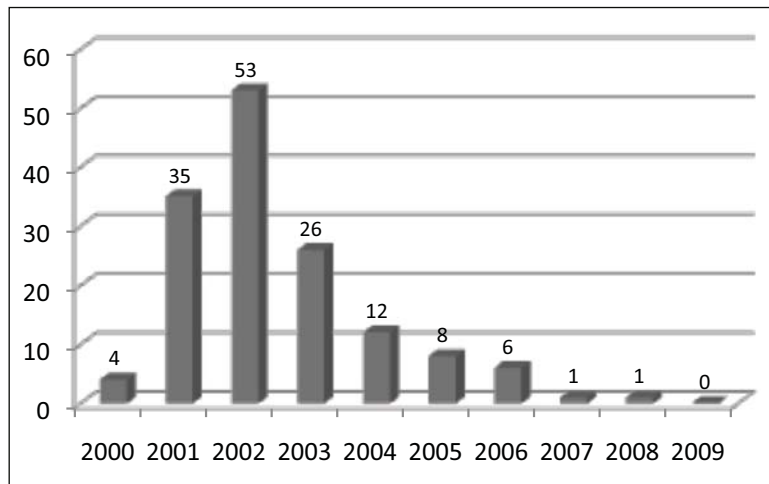
טרוור המתאבדים באנתפאדה השנייה

עם פרוץ האירועים האלימים של האנתפאדה השנייה היו מעורבים אנשי פתח דווקא – שהיו חלק ממנגנוני הרשות הפלסטינית – בהתנגשויות האלימות עם צה"ל או שירו באזרחים ישראלים.⁵ לצדם החלו לפעול בהדרגה אנשי חמאס והג'האד האסלאמי, שחלקם הגדול היה עצור בידי כוחות הביטחון של הרשות בעקבות לחצה של ישראל על ערפאת לאחר הגל הגדול של פיגועי ההתאבדות

בשנים 1996 ו-1997, אך שוחררו בהדרגה ממקומות כליאתם לאחר פרוץ האנתפאדה. פעילים אלה גיבשו עם חבריהם לארגון את התשתית שהפעילה מחדש את טרוור המתאבדים באופן גובר והולך. כך, לאחר פיגועי התאבדות מעטים שביצעו חברי חמאס והג'האד האסלאמי בשלהי שנת 2000, שלא גרמו אבדות בנפש בצד הישראלי, החלו ארגונים אלו, ובעיקר חמאס, לשגר באינטנסיביות מתאבדים לערי ישראל. פעילות זו הגיעה לשיאה בשנים 2001–2003 (ראו תרשים 1).

בשנת 2002 הצטרפו למעגל משגרי המתאבדים גם אנשי פתח, שלא הפעילו קודם לכן מתאבדים ושחלקם הגדול נמנה עם כוחות הביטחון של הרשות

ככל שנכזבה תוחלתם של הפלסטינים לראות במימוש תקוותם להשיג עצמאות מדינית כן הבשילו התנאים לחידוש מעשי האלימות ולתמיכה בפיגועי התאבדות

תרשים 1: פיגועי התאבדות בשנים 2009–2000¹²

הפלסטינית. ראשית פעילותם זו בוצעה כפרץ של נקמה בעקבות פעולת סיכול ממוקד שביצעה ישראל נגד אחד מחבריהם – ראאד כרמי, שהיה מבוקש בישראל על פעילות טרור שביצעו הוא ואנשיו בפקודתו, ובכלל זה ניסיון כושל שלו לשגר מתאבד.⁶ לצד הרצון לנקום את הפגיעה בראאד כרמי ניצלו חברי פתח המיליטנטים מדרג הביניים הצבאי, רובם אנשי מרוואן ברגותי, את ההזדמנות שנקרתה בדרכם כדי להתחיל לנהל בעצמם מערכת של פיגועי התאבדות, שתעניק יוקרה רבה למפעיליה בעיני יריביהם מחמאס ומהג'האד האסלאמי ובעיני הציבור הפלסטיני השוחר נקם בישראל. בכך גם ביטאו אנשי פתח הללו את מחאתם על חולשת הדעת שגילה ערפאת בהתנהלותו מול ישראל בעימות הצבאי המסלים, על שלא שילבם בהנהגת פתח וכן על הצבתם של אנשי "הגווארדיה הוותיקה מתוניס" בעמדות הפיקוד של המנגנונים הצבאיים של פתח ושל הרשות הפלסטינית.⁷

ככל שגבר מעגל האלימות ורבו הנפגעים בצד הפלסטיני בעקבות היד הקשה שנקטה ישראל לנוכח גל המתאבדים ששטף את עריה, כן עלה מספר המתנדבים שביקשו להשתתף בפעולות כאלה. שלא כמצב בתקופת אוסלו, אז נבחרו המתאבדים ממאגר מצומצם של חברי חמאס והג'האד האסלאמי, והם נזקקו לפעולות הכנה ממשוכות יחסית, בתקופת האנתפאדה יכלו ארגוני הטרור לברור מקרב המתנדבים הרבים את המועמדים שנראו להם כמתאימים ביותר לבצע בדקו את משימתם. נראה היה כי ככל שגברה האלימות ההדדית ומעגל הנפגעים הפלסטיני התרחב, כן גדל מספר המתנדבים ונוצר מצב שהמתנדבים, אשר כמה מהם לא נמנו כלל עם ארגוני הטרור, "גייסו" בעצמם את משלחיהם, במקום להפך. זמינותם של המתנדבים וגישתם הקלה יחסית אל המשלחים תרמו להפיכתה של

"תעשיית המתאבדים" לקלה לביצוע ו"זולה". יתרה מזאת, בכל הנוגע לפיגועי התאבדות, באנתפאדה השנייה הלכו והיטשטשו ההבדלים האידאולוגיים בין הארגונים חמאס, הג'האד האסלאמי הפלסטיני, פתח והחזית העממית לשחרור פלסטין. השימוש הרב בפיגועי התאבדות הוביל ליצירתם של מיתוסים חדשים, ובהם המתאבדים, אשר נתפסו כמקריבים את טובתם האישית למען הכלל, הפכו לגיבורים, וארגוני הטרור נתפסו כבעלי עֶצְמָה רבה ויכולת מוכחת להתמודד עם ישראל ולפגוע קשה בישראלים. עד מהרה למדו הפלסטינים כי עצמת האֶסְתֶּהָאד (ההקרבה העצמית בדרך האל) חרגה אל מעבר להיותה "רק" מכשיר לגרימת כאב, הרס ומוות לישראלים, ונעשתה נשק פסיכולוגי בלחימה נגד ישראל בשל יכולתה להטביע את חותמה המאיים על הביטחון העצמי ועל המורל של הציבור הישראלי. השפעתה אף חרגה מעבר לגבולות ישראל, ולכדה את תשומת לבה של דעת הקהל האסלאמית והעולמית למצוקות הפלסטינים.

בצדו האחר של המתרס, בגלל פיגועי הטרור הקשים התייאשו רבים בקרב הציבור הישראלי מהסיכוי להגיע לשלום עם הפלסטינים בכלל ומתהליך אוסלו בפרט, והתמיכה הציבורית הגורפת במדיניות השלום של ישראל, שבוטאה בהסכמי אוסלו, התערעה. התברר כי לאסטרטגיית האיסיטישהאד יש השפעה ניכרת על היכולת – או ליתר דיוק על חוסר היכולת – ליישם תהליכים אסטרטגיים לקראת הסדר מדיני בדרכי שלום.

להבדיל מתקופת אוסלו, אשר במהלכה, ועד אמצע שנות התשעים לפחות, ראתה ישראל בשיתוף הפעולה הביטחוני עם הצד הפלסטיני מרכיב חשוב בהתגוננותה מפני טרור המתאבדים, באנתפאדה השנייה התבססה המדיניות הביטחונית של ישראל על ההנחה כי הרשות הפלסטינית לא תפעל בנחרצות נגד

טרור המתאבדים ועל ההבנה כי גורמים בתוך הרשות הם שותפים פעילים בתכנונו ובביצועו. אם כן, מדיניותה של ישראל בזמן האנתפאדה השנייה התמקדה בפעילות שהחלה במעצרים ובסיכולים ממוקדים תכופים נגד טרוריסטים מבוקשים בדרגי השטח, והסלימה עד פעולות ממוקדות נגד מפקדי הארגונים ומנהיגיהם. מדיניות זו, שננקטה בשל המספר העצום של פיגועי התאבדות וריבוי הקרבנות בצד הישראלי, גררה הסלמה בכמות פעולות הנקם מהצד הפלסטיני והגבירה את המוטיבציה בקרב צעירי פלסטינים להצטרף לארגוני הטרור ולבצע עוד ועוד פעולות התאבדות.

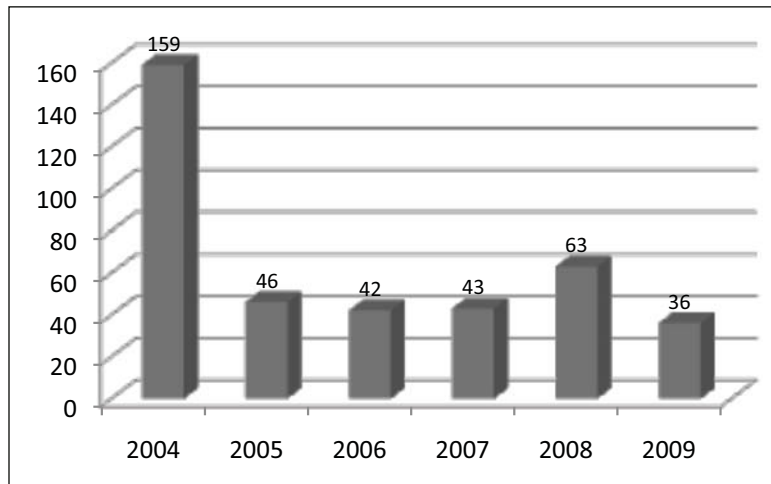
עד מהרה למדו הפלסטינים כי האֶסְתֶּהָאד חרגה אל מעבר להיותה מכשיר לגרימת כאב ונעשתה נשק פסיכולוגי המאיים על הביטחון העצמי ועל המורל של הציבור הישראלי

כיצד תפסו הצדדים את תוצאות המאבק

פיגועי ההתאבדות נתפסו בישראל כניסיון לכפות סדר יום פלסטיני על ממשלתה באמצעות גרימת נזק בלתי נסבל, שיבוש חיי היום-יום בכל היבט שלהם וניהול מלחמת התשה נגדה. בשל כך נקטה ממשלת ישראל מדיניות שחתרה לשמירה על ניהול אורח חיים רגיל ככל האפשר ועל תהליך קבלת החלטות בסוגית הסכסוך הישראלי-פלסטיני שאינו מוכתב על ידי מצוקה ולחץ. מדיניות הנגד נועדה כמובן בראש ובראשונה להגן על חיי אזרחיה, תוך כדי סיכול כוונות הצד הפלסטיני לבטל את האסימטריה בין הצדדים באמצעות טרור המתאבדים, שכונה לעתים "הנשק האטומי של החלש". בתוך המאבק המתאגר בטרור המתאבדים, שלווה ביד קשה, ניסתה ישראל לשמור על רמת הריסון הנדרשת ממדינה דמוקרטית המצויה בסוג כזה של לחימה, ובה בעת להותיר פתח לחידושו בעתיד של תהליך מדיני עם גורמי הרשות הפלסטינית.

באמצעות שילוב של אמצעי מגננה, כגון מודיעין מסכל מוצק לעצירת הפיגועים לפני ביצועם, אזורי ביטחון יעילים המבוססים על מאמצים מתואמים של הצבא, המשטרה, המשמר אזרחי, ובעיקר הקמת הגדר לאורך האזורים הפגיעים במעברים מהשטחים לישראל, עם אמצעי מתקפה המבוססים על מודיעין מבצעי שאפשר את ניהולה של מערכת מעצרים וסיכולים ממוקדים נגד יוזמים ומבצעים של פיגועי ההתאבדות,⁸ הצליחה ישראל להתמודד עם האיום שהציגו יריביה – טרור המתאבדים.

משהבינו ארגוני הטרור המובילים כי פיגועי התאבדות מאבדים מהאפקטיביות שלהם כנשק קטלני, אינם מצליחים לשנות את מאזן הכוחות בין הצדדים ונזקיהם גבוהים מתועלתם הם ניסו למצוא חלופות, כך התברר בהכרזתם על התאהדיה במארכ 2005 ובפנייתם לשימוש בקסאם. ישראל ראתה בהורדתם הדרסטית של מספר פיגועי ההתאבדות יעד אסטרטגי קונקרטי, שהתחייב מחובתה לשמירת ביטחונם ושלמותם של אזרחיה. במובן זה אפשר לראות בתוצאות המערכה הצבאית נגד טרור המתאבדים הצלחה ברורה. הירידה המתמדת במספר פיגועי התאבדות שבוצעו בעיקר בשנים 2001 (35), 2002 (53), 2003 (26), עד הורדתם למספר אפס בשנים 2009 ו-2010 (נכון לאמצע ספטמבר של שנה זו), היא הוכחה ניצחת לכך. מנגד, ברור כי בלימת פיגועי ההתאבדות התמודדה עם היכולת אך לא עם המוטיבציה לפגוע בישראל מצד המתאבדים ושולחיהם. גם בשנים שהסתמנה בהן מגמת ירידה במספר פיגועי ההתאבדות שבוצעו בפועל, משנת 2004 ואילך, נותרו מאות צעירים פלסטינים שביקשו להקריב את חייהם תוך כדי רציחתם של ישראלים (ראו תרשים 2). המערכה נגד טרור המתאבדים – שנתפסה בישראל כהצלחה – נזקפת לזכות כמה גורמים: א. החזרה לשטחים בעקבות "חומת מגן" (אפריל 2002), שהרחיבה את חופש הפעולה של צה"ל ושל

תרשים 2: נתוני סיכול פיגועים בשנים 2004–2009

גורמי הביטחון האחרים במצוד אחר מחוללי הטרור ומארגניו, תוך כדי שיפור ניכר ברמת המודיעין שהושגה בזכות הנוכחות בשטח; ב. הקמת הגדר שהציבה מכושול בפני תנועתם החופשית של המחבלים המתאבדים לתוך ערי ישראל; ג. השיפור שחל בתיאום ובשיתוף הפעולה בין גורמי הביטחון הישראליים, ייעול התגובה לנוכח התרעה על חדירת מחבלים וקיצור זמן התגובה לעצירתם בטרם יבצעו את זממם; ד. עליית המדרגה בדרג הנפגעים בקרב הארגונים עד רמת ראשי הארגונים שהובילה להרתעתם.

בצד הפלסטיני הדעות חלוקות בנוגע להצלחת האנתפאדה השנייה בכלל ומתקפת המתאבדים בפרט. ביטוי בולט לכך היה אפשר למצוא בהתבטאותו של ראש הרשות אבו מאזן; הוא כינה את המהלך הצבאי של האנתפאדה ונטישת המהלך המדיני של אוסלו "טעות היסטורית"⁹. גם בקרב גורמי הטרור שהשתתפו באנתפאדה ובשיגור מתאבדים נשמעו ביטויים שונים של חשיבה מחדש בנוגע לדרך ניהול המערכה, לא בשל חרטה מוסרית, אלא בשל מחירה וטעויות שהתגלעו במיקוד טרור המתאבדים בישראל גופא במקום בחיילים ובמתנחלים שפגיעה בהם הייתה נתפסת כלגיטימית יותר.¹⁰ מנגד, נשמעו קולות אשר ראו במערכה הצבאית ובמחיר היקר שגבתה מאזרחי ישראל הצלחה אסטרטגית אשר נבעה מכך שלראשונה שילמה ישראל מחיר יקר בעבור הכיבוש הממושך של השטחים, ולא רק הנהגת מפרותיו.¹¹ ניצחונו של חמאס בבחירות לפרלמנט בינואר 2006, בחירתו להרכיב את הממשלה הפלסטינית והפיכתו לגורם משמעותי ביותר בחיים הפוליטיים נזקפו על ידי דובריו במידה רבה להוכחת נכונות דרכו, כמו שבאה להבנתם לידי ביטוי מוחץ במערכת טרור המתאבדים, שהוא היה מובילה הראשי.

לפיכך חמאס יכול לטעון כי אף שישראל אכן זכתה בניצחון טקטי במערכה הצבאית שניהלה נגד ההתקוממות הצבאית הפלסטינית בכלל וטרור המתאבדים בפרט, ברמה האסטרטגית הניצחון שייך לחמאס ולמי שדבק בדרך המוקאוומה. נראה כי חמאס החזיר את חרב טרור המתאבדים לנדנה והשהה את השימוש הנרחב בה לטובת שימוש נרחב ברקטות קסאם בזירת העימות בעזה. אי-אפשר לקבוע בוודאות כי הבחירה בשינוי טקטי זה נבעה בעיקר מן המחיר הכבד ששילם הארגון בהרוגים ובעצורים, לרבות חיסול בכיריו דוגמת השייח' אחמד יאסין ומחליפו עבד אל-עזיז רנתיסי או שמא נבע הדבר מהחלטתו להתמודד בזירה הפוליטית-מדינית, שחייבה אותו להשהות את פעילות הטרור הברוטלית הזו, אשר הייתה מונעת ממנו כל אפשרות להשיג תמיכה ולגיטימציה פוליטיות בינלאומיות. נראה כי הדבר נבע משילובם של האילוצים והשיקולים הללו.

אחד הלקחים המובהקים שאפשר ללמוד מטרור המתאבדים הפלסטיני באנתפאדה השנייה הוא כי מדובר בכלי נשק אחד בארסנל רחב של דפוסי הפעולה העומדים לרשות הארגונים הפלסטיניים. טרור המתאבדים הוכיח את יעילותו בפגיעה קשה בחיי אדם ובמורל הציבורי בישראל. הנכונות הקיימת בקרב צעירים בצד הפלסטיני להתנדב ולבצע פעולות כאלה גם בעתיד לא נגוזה, והפוטנציאל לשוב ולהשתמש בנשק זה קיים אם יפרוץ מעגל אלימות חדש באזור על רקע קיפאון מדיני מתמשך או משיקולים ארגוניים אחרים. למרות מחיריו הכבדים בצד הפלסטיני, ההחלטה לשוב ולהשתמש בו היא עניין של בחירה מצד הארגונים הפלסטיניים, והיא תושפע בוודאי גם הערכתם את מידת התמיכה שיזכו לה מצדו של הציבור הפלסטיני. מידת הצלחתם להפעילו ביעילות כה רבה, כמו שעשו בשיאה של האנתפאדה השנייה, תלויה גם ביכולתה של ממשלת ישראל ליישם את הידע ואת הניסיון שנצברו בקרב גורמי הביטחון שלה בהתמודדות המוצלחת עם טרור המתאבדים. יישום זה הביא בסופו של דבר לבלימתו של נשק זה משנת 2006.

הערות

- 1 מועד תחילת האנתפאדה השנייה ידוע. העימותים פרצו ב-29 בספטמבר 2000, לאחר ביקורו של השר אריאל שרון בהר הבית, שהיה בעיני הפלסטינים פרובוקציה מכוננת, אולם זמן סיומה אינו ברור, לא הוכרז מעולם רשמית, ולמעשה האלימות המסיבית שהופעלה דעכה בהדרגה.
- 2 Yoram Schweitzer, "Palestinian Istishhadia: A Developing Instrument", *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 30, No. 8 (2007), pp. 667-689.
- 3 בקרב אנשי הג'האד האסלאמי התקיים דיון תאורטי-הלכתי עוד בשלהי שנות השמונים, וההכרעה בעד שימוש בטקטיקה זו נפלה עוד לפני שהחלו אנשיו לבצעה בפועל.
- 4 מתי שטיינברג, **עומדים לגורלם: התודעה הלאומית הפלסטינית 1967-2007**, ידיעות אחרונות והוצאת חמד, תל אביב 2008, עמ' 279-280.

- 5 עמוס הראל ואבי יששכרוף, **המלחמה השביעית: איך ניצחנו ולמה הפסדנו במלחמה עם הפלסטינים**, ידיעות אחרונות וספרי חמד, תל אביב 2004, עמ' 77-82; ריאיון של המחבר עם אחמד ברגותי, 14 במארס 2005.
- 6 ריאיון של המחבר עם אחמד ברגותי, 14 במארס 2005; ריאיון של המחבר עם נאצר אבו חמייד, 3 בינואר 2006.
- 7 שם.
- 8 Mohammed M Hafez and Joseph M. Hatfield, "Do Targeted Assassinations Work? A Multivariate Analysis of Israel's Controversial Tactic during Al-Aqsa Uprising", *Studies in Conflict and Terrorism Vol. 29, No.4, (2006)*, pp. 359-382. Hafez and Hatfield defied in their article the effective role played by the targeted killings in Israel's policy.
- 9 Roei Nahmias, "Abbas: 2nd intifada was a mistake", Ynet, May 26, 2010. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3894519,00.html>
- 10 ריאיון מצולם של המחבר עם ת'אבת מרדאווי, 23 בנובמבר 2005.
- 11 ריאיון של המחבר עם עבאס סייד, 10 בינואר 2005.
- 12 נתונים מתוך הדו"ח **מאפייני הפיגועים בעשור האחרון**, שירות הביטחון הכללי, 14 בספטמבר 2010.
http://www.shabak.gov.il/SiteCollectionImages/Hebrew/TerrorInfo/decade/DecadeSummary_he.pdf